ÇAĞLAR ÜSTÜ KİMLİĞİ VE TÜRKÇESİYLE YUNUS EMRE

Ahmet Günşen*

ÖZET

Hem şairlik gücü hem de şiirlerindeki sevgi ve hoşgörü derinliğiyle Türk tasavvuf edebiyatının doğup gelişmesinde en büyük payı olan Yûnus Emre, her dem taze ve yeni kalmayı başarabilmiş ölümsüz bir şâirdir. O âdeta üç zamanın, yani geçmişin, bugünün ve geleceğin şâiridir.

O, yalnızca gönüllerin değil, Türkçenin ve Türk edebiyatının da sultanıdır. Yaşadığı 13 ve 14. yüzyıllar Anadolu'sunda, Türkçenin Arapça ve Farsça ile giriştiği devlet ve edebiyat dili olma mücadelesindeki zaferinde onun payı büyüktür.

Yûnus, üstün sanat gücü ve şahsiyetiyle bugün de bütün Türk illerinde, hatta dünyada bilinmekte ve çok sevilip okunmaktadır. Kısacası o, çağlar üstü kimliği ve Türkçesiyle milletimizin gönül dili olmaya devam etmektedir. Bu yazıda, Yûnus'un bu kimliği ve Türkçesi üzerinde durulmaktadır.

ABSTRACT

YUNUS EMRE AND HIS CONTEMPORARY IDENTITY AND LANGUAGE

Yunus Emre's both power of poetry and love and sympaty in poem had a great role in Turkish mysticism literature from beginning to end. At the same time he was able to stay always new and deathless. So he is the poet of past, present and future time.

He is now not only the sultan of our heart but also the sultan of Turkish language and its literature. He had a big importance to win the victory of being the language of the against Arabic and Persian.

Today Yûnus Emre is the most famous poet in Turkey and all over the world. Shortly, he has been the language of our heart with his contem porary identity and language.

In this article it is tried to emphasize the ıdentity and the language of Yunus Emre.

Anahtar Kelimeler: *Yunus Emre, Hoşgörü, Sevgi, Tasavvuf edebiyatı*

Key Words: *Yunus Emre, Sympaty, Love, Mysticism literature*

Giriş:

Kahramanlar bir milletin bağrında doğar ve büyür, ama bir millet de kahramanlarıyla büyük millet olur. Bir milletin sanat ve ilim kahramanlarına da, bileği ve yüreği güçlü kahramanları kadar ihtiyacı vardır. Belki de daha fazla…

Anadolu toprağını Türklük ve İslâm hamuruyla yoğurup Türk'ün ebedî vatanı kılan büyük mânâ mimarlarından olan Türkmen kocası Yûnus Emre de, milletimizin bağrından çıkmış büyük sanat dehâlarından biridir. O, "söz kılıcı"nı kuşanarak gönüller ve zihinler fethi yolunda mânâ ateşleri saçmış bir mutasavvıf Türk şâiridir.

İslâm'ın engin sevgi ve hoşgörüsünü Türk dili ve ruhuyla sunan Yûnus Emre, çağlar ötesinden günümüz insanına seslenmeye devam ediyor. Âdeta "sevgi" ve "hoşgörü" gibi insanlığın her çağda ihtiyacı olan evrensel değerlerin timsâli olan Yûnus, doğumunun 750. yıldönümü olan 1991 yılında T.C. Kültür Bakanlığı-UNESCO işbirliği ile ilân edilen "Yunus Emre Sevgi Yılı"nda bütün dünyada anılmıştır. Bu, onun çağlar üstü ve dünya çapındaki kişiliğinin ve öneminin de tescili olmuştur.

Hem şâirlik gücü hem de şiirlerindeki derin mânâlar itibariyle Türk tasavvuf edebiyatının doğup gelişmesinde en büyük payı olan Yunus Emre, her dem taze ve yeni kalmayı başarabilmiş müstesna bir şahsiyet, ölümsüz bir şâirdir. O âdeta üç zamanın, yani geçmişin, bugünün ve geleceğin şâiridir.

Bu anlamda, "Bir şâir vardır ki, içinde yaşadığı devrin bütün ruhunu şiirine doldurur ve elinde tuttuğu bu elmas bardağın aynasını çepçevre vuran muhitinin hususî ve gölgeli yüzünü asırlardan öteye taptâze ve dinç pırıltılar hâlinde aksettirir. Bu, elbette büyük bir şâirdir. Fakat bundan daha büyük bir şâir vardır ki, içinde bulunduğu devri de aşar, zamanın dar cetvellerini kırarak varlığın asıl cevherine, insanın yaratılışla gizli ve çapraşık münasebetinin büyük muammalarına tercüman olur. Bu iki türlü şâirden birincisine örnek

aranırsa Nedim'i hatırlamak mümkündür; ikincisine örnek aranırsa Yunus Emre'yi hatırlamamak mümkün değildir." (Safa, 1980: 5) diyen Peyami Safa ne kadar haklıdır.

Türklüğün Varlık Sesi Olan Yunus

Yüzyıllara meydan okuyarak gönüller fethetmeye; İslâm'ın Türkçe sesi hatta insanlığın dili olmaya devam eden Yunus, Türk milletinin gönlünde öylesine taht kurmuştur ki, köylüsünden kentlisine, câhilinden âlimine herkesin, her kesimin sevgilisi olmuştur. Bunun için bir yerde ölmüş, ama âdeta bin yerde mezarı, türbesi yapılmıştır. Çağımızın büyük Türk şâirlerinden olan ve "Türk dünyasını Yunus Emre ve Fuzûlîler birleştirecek." diyen Bahtiyar Vahapzâde, bu sevgi muammasının sırrını "Yunus Emre'ye" ithaf ettiği şiirinde şöyle açıklıyor:

"Bir yerde ölüp bes niye min yerde doğuldu
Aşkında yanırken yeniden bir de doğuldu
Şi'rindeki hikmetli satırlarda doğuldu
Bir yerde ölüp bes niye min yerde mezarı
Her gün kazılır çünki gönüllerde mezarı
Otlarda, çiçeklerde ve gönüllerde mezarı
Efsâne mi, gerçek mi, bu insan nice insan
Varlık sesidir kopmuş o Türk'ün kopuzundan."

İşte Türklüğün varlık sesi olan Yunus, Anadolu'dan Rumeli'ye, Azerbaycan'dan Türkistan'a bütün Türk illerini engin akan ırmaklar gibi sevgi pınarıyla yıkamış, varlık ve birlik sesimizi haykırmıştır.

Yunus, son yıllarda sadece Anadolu Türklüğünün değil, bütün Türk dünyasının ortak sesi, türküsü olmaya başlamıştır. Bugün, yüzlerce yıldan beri Türkiye Türklüğü ile münasebetleri ya hiç olmayan ya da çok zayıf olan Kazak, Kırgız, Özbek, Uygur vb. Türk boylarına mensup insanlara "Türk büyüklerinden kimi tanıyorsunuz?" diye sorsanız, hiç şüphesiz sayılabilecek üç beş isimden biri Yunus Emre olacaktır.

Bugün, büyük bir kesimi Moldavya'da yaşayan ve Müslüman olmayan Gagauz Türklerinin Yunus Emre'yi tanıması ve onun "Bülbül" isimli şiirini kendi makamları ile okuması, (bkz. Güngör-Argunşah, 1991: 54) onlarla geçmişe dayanan kültür bağlarımızı güçlendirmesi yanında, hiç şüphesiz Yunus Emre'nin Hristiyan bir Türk topluluğu ve coğrafyası üzerindeki tesirini göstermesi bakımından da önemlidir. Nitekim, Gagauz Türklerinin çıkardığı *Ana Sözü* gazetesinin ***"Dünya Proleterleri Birleşin"*** şeklindeki logosu, 1991 Sevgi Yılı ile yerini Yunus'un *"Sevelim, Sevilelim"* sözlerine bırakmıştır.

20. yüzyılın son yılları Türk dünyasında önemli gelişmelere sahne olmuştur. Kardeş Türk topluluk ve devletleri arasındaki zaman ve mekân engelleri yıkılınca, Türkiye'ye, Anadolu Türklüğüne, onun dil ve edebiyatına olan ilgi ve merak da artmıştır. Bu cümleden olmak üzere, 1988 yılından itibaren Özbekistan'da Halk Cephesi Hareketi'nin önderlerinden ve Erk Partisi'nin kurucusu ve başkanı da olan şâir Muhammed Salih, "Tün Taşbehleri" (Gece Teşbihleri) adlı eserinde on sekiz, "Şark Yulduzı" adlı derginin 11. sayısında (1988) da yedi olmak üzere, Yunus Emre'nin toplam yirmi beş şiirini Özbek Türkçesine çevirmiştir (bkz. Koçar, 1991: 254-26).

Balkan Türklüğünce de çok sevilen ve okunan Yunus Emre, 1991 Sevgi Yılı kutlamaları çerçevesinde 14-15 Kasım 1991 günlerinde Priştine'de "Uluslararası Yunus Emre Sempozyumu" ile anılmıştır.

Bütün bunlar, "Ben gelmedim dâvâ için/Benim işim sevi için/ Gönüller dost evidir/Gönüller yapmağa geldim" diyerek gönül dili ile konuşan Yunus Emre'nin, bütün Türk dünyası coğrafyasında "gönüller yapmağa" devam ettiğini gösteriyor. Yaşadığı çağın Türk

duyuş ve düşünüşünün, imanının, dünyaya ve insanlığa bakışının en büyük temsilcilerinden olan Yunus Emre, çağlar üstü mesajları ile tanınıp anlaşıldıkça, istikbâlde de Türk dünyasının mânâ mimarlarından biri olmaya devam edecektir.

Ancak, Yunus Emre'nin asıl tesiri tabiî ki, onun doğup büyüdüğü Anadolu coğrafyası üzerinde olmuştur. Çünkü Yunus'u Yunus Emre yapan bütün maddî ve manevî unsurlarıyla Anadolu coğrafyası olduğu gibi, Anadolu coğrafyasını da "Memâlik-i Rûm" olmaktan çıkarıp "Anadolu" ve "Türkiye" yapan mânâ mimarlarının başında da Yunus Emre gelmektedir.

Türk insanı tarafından çok sevilmiş, şahsiyeti etrafında bir destan kahramanı gibi menkıbeler teşekkül etmiş bir Türkmen dervişi olan Yunus Emre'nin bu tesiri, bu gücü nereden geliyor? Hiç şüphe yok ki, bu, Yunus'un, yaşadığı 13. yüzyılın sonu ile 14. yüzyılın başlarında, Anadolu coğrafyasında yaşayan Müslüman Türk insanının ortak fikir ve iman zeminini temsil eden müstesna bir şahsiyet olmasından ileri gelmektedir. O, Müslüman Türk'ün bu müşterek fikir, irfan ve imanını kuvveden fiile çıkaran gerçek bir gönül ve irfan adamı, güçlü bir mutasavvıf şâirdir. Onun yüzyıllardır sözlü gelenekle milletimizin ortak vicdanında ve dilinde yaşamış olması, kuvveden fiile mükemmel bir dil ve üslûpla çıkmayı başarmış olmasından kaynaklanmaktadır.

Yunus'un Türkçesi

"Dil hikmetin yoludur." diyen Yunus'un "söz"ü sıradan bir söz, dili de sıradan bir şiir dili olmamıştır. "Söz ola kese savaşı/Söz ola kestire başı/Söz ola ağulu aşı/Yağ ile bal ede bir söz" diyen Yunus, Türkçenin de serdarlarındandır.

Sözlü edebiyat geleneğiyle, Türk halkının ortak vicdan ve hafızasında yüzyıllara meydan okuyarak yaşayan Yunus Emre, Fuat Köprülü'nün başlattığı çalışmalar ile Türk aydınına ve yazılı kültüre mal edilmiştir. Böylece o, Türk edebiyatı tarihinde, hakkında en fazla inceleme ve yayınlar yapılmış bir isim hâline gelmiştir. Bu yayınlarda eserleri, tarihî, menkıbevî ve edebî şahsiyeti, fikirleri değişik açılardan ele alınıp değerlendirilmiş, ancak dili en az işlenen tarafı olmuştur. En azından dili ve üslûbu üzerinde duran çalışmalar çok fazla değildir.

Nitekim, Zeynep Korkmaz bu konuya dikkat çekerek şunları söylemektedir: "Gerçi Yunus'u fikir ve sanat açısından inceleyen her araştırmacı, sırası düştükçe onun diline de işaret etmekten, edebî kişiliğindeki en önemli başarı sırlarından biri olan dilindeki duruluktan, güzellikten ve coşkunluktan söz etmekten kendini alamamıştır. Doğrudan doğruya Yunus'un dili üzerinde duran pek az sayıdaki araştırıcı ise, konuyu daha çok, Yunus'un halkın dilini kullanan, halka seslenen bir tekke ve halk ozanı olması açısından değerlendirmeye çalışmıştır (Korkmaz, 1995: 360)."

Türk dili ve edebiyatı, Anadolu'da ilk yazılı ürünlerini 13. yüzyılın ikinci yarısından itibaren vermeye başlamıştır. Ahmet Fakih, Şeyyad Hazma, Mevlânâ'nın oğlu Sultan Veled, Hoca Dehhanî, Yunus Emre, Âşık Paşa, Ahmed-i Gülşehrî bu dönemin başlıca temsilcileridir. Ancak bunların içinde, Yunus Emre Türkçeyi kullanma gücü yönüyle hepsinden üstündür. Hatta 14. yüzyıldan çağdaşı olan Âşık Paşa ve Ahmed-i Gülşehrî'den başlayarak, birçok şâire tesir etmiştir. Böylece, halk kitlelerinin Mevlânâ'sı olan Yunus, coşkun lirizmi, sade ve anlaşılır diliyle tasavvufî halk edebiyatının da kurucusu olmuştur.

Yunus Emre'nin Anadolu Türk yazı dilinin kuruluşundaki yeri ve önemini anlamak için, onun yaşadığı 13. yüzyılın ikinci yarısı ile 14. yüzyılın ilk çeyreği arasındaki Anadolu'nun tarihî, siyasî, sosyal şartlarını göz önünde bulundurmak gerekir.

Yunus'un yaşadığı yüzyıllar, Anadolu'ya akın akın gelen Oğuz Türklüğünün yeni vatanlarında kendi millî kültür, edebiyat ve yazı dillerini oluşturma mücadelesi verdikleri yıllardır. Anadolu Selçuklularının bilim dili Arapça, edebiyat, hatta bazen devlet dili de Farsça idi. Türkçe ise bu yabancı dile karşı varlık ve istiklâl mücadelesi veriyordu. Böylesi

kilit bir dönemde millî şuur sahibi şahsiyetlerin eserlerini Türkçe yazıp Türkçenin güç ve kudretini ispatlamaları her türlü övgünün üstündedir.

Gerçekten Yunus Emre'nin yaşadığı yıllarda Anadolu ve Anadolu insanı, bir taraftan Moğol saldırı ve yağmalarıyla, diğer yandan içerde taht kavgalarının sebep olduğu otorite boşluğuyla tam bir siyasî karışıklık ve sosyal çalkantılar içindedir. 13. yüzyılın son yarısındaki Anadolu tarihini kendi görgü ve izlenimlerine dayanarak yazan Aksarayî'nin, "Anadolu gerçi gariplere melce ve rahat ve istirahat yeridir ama bizzat kendisi günü aç geçen bir sevgilidir." (Taneri, 1983: 100) sözleri, Anadolu'nun bu yüzyıllardaki içler acısı hâlini çok güzel ifade etmektedir.

Ancak böylesi karanlık ve zor günler, daima milletlerin millî reflekslerinin geliştiği, millî şuura vardığı zamanlar olmuştur. Bu, 13-15. yüzyıllar Anadolu'su ve Anadolu Türklüğü için de böyle olmuştur.

Bilindiği gibi, Anadolu Selçuklu Devleti'nde, resmî ve edebî dil Farsça, ilim dili ise Arapça idi. Türkçe ise, devlet ve vatanın gerçek sahibi, aslî unsuru olan Türk halk kitlesinin konuşma diliydi. Her ne kadar, 13-15. yüzyıllar arasındaki eserlerde Oğuz dışı ve Eski Türkçe diye bilinen ilk yazı dilimizle birleşen özelliklerin bulunmasından hareketle, Anadolu'yu yurt tutup vatan kılan Oğuz Türklerinin Orta Asya'dan getirdikleri bir yazı dili geleneğine sahip oldukları görüşüne ulaşılmışsa da (bkz. Mansuroğlu, 1951: 215-229; Korkmaz, 1973: 13-15), Oğuz Türkçesine dayanan bu dilin, Anadolu sahasında devlet ve yazı dili hâline gelebilmek için bölgede hâkim diller olan Arapça ve Farsça ile epey mücadele vermiş olduğu da bir gerçektir. Tabiî bu mücadele, millî uyanışın da en güzel göstergesidir.

İlhanlı Devleti'nin son kudretli hükümdarı Gazan Han (öl. 1304)'ın "Şu Türkmenler olmasa Moğol atlıları güneşin battığı yere kadar gidebilirlerdi." diye söz ettiği göçebe Türk topluluklarının Anadolu'da Türk kimlik ve kültürünü hâkim kılabilmeleri için iki büyük engeli aşmaları gerekiyordu. Birincisi, Moğol istilâ ve hâkimiyetini kırıp idareyi ele almak, ikincisi de, Moğol istilâsı ile sayı ve nüfuzları daha da artan, devlete, devrin dil ve kültür hayatına hâkim olan İran kolonisinin varlığına son vermek.[1] Bu, ancak her birinin başında bir Türkmen beyi bulunan Anadolu Beylikleri ile sağlanabilmiştir. Her biri kendi bölgesinde yönetimi elinde bulunduran bu Türkmen beyleri, şâir ve yazarları Türkçe te'lif ve tercüme eser vermeye teşvik etmişlerdir. 1277 yılında Selçuklu şehzadelerinden Siyavuş'u Konya'da tahta çıkaran ve kendisi de onun veziri olan Karamanoğlu Mehmet Bey'in ilk divan toplantısında, "Şimden girü hîç kimesne kapuda ve dîvânda ve mecâlis ve seyrânda Türkî dilinden gayrı dil söylemeye" (Bkz. İbni Bîbî, 404b-14) şeklindeki kararı aldırıp ferman olarak halka duyurması, Anadolu Türk kültür ve dil tarihinin belki en önemli hadiselerinden biridir.

Anadolu Selçuklu Devleti'nin yıkılmaya yüz tutması ve Moğolların her geçen gün askerî ve siyasî nüfuzlarını kaybetmeleri sonucu, millî bir tepki olarak ortaya çıkan Anadolu Beylikleri döneminde beklenen sosyal ve siyasî devrim gerçekleşmiştir. Her birinin başında bir Türkmen beyi bulunan Anadolu Beylikleri, Türkçeyi resmî dil yapmaktan başka, devlet bürokrasisini de yerli kadrolara, Türk aydınlarına teslim etmişlerdi. Artık, Arapça ve Farsça atılıp resmî dil Türkçe olduktan ve yönetim biçimi de daha mütevazı ve basit bir hâle konduktan sonra, Anadolu medreselerinde ana dili Türkçe olan müderrislerinin yanında, elbette İran ve Irak'tan gelen, Arap ve Farsça ders veren müderrislere ihtiyaç kalmamıştı. Türkçe konuşan Anadolu halk kitlelerine kendi öz dilleriyle telkinler yapmak ve Türkçe şiirler yazmak tekkelere daha büyük başarı sağlamakta olduğundan, artık doğudan veli ve derviş akını da durmuştu.[2]

Bu süreçte Türkçe söyleyen, şiirlerini Türkçe yazan şâirlerin içinde Yunus Emre çok ayrı bir yere sahiptir. O, gerek şiirinin muhteva örgüsü ve gerekse halkın kullandığı temiz ve samimî Türkçesiyle bir millî terkip, bir sanat dehasıdır. Şiirinin tasavvufî muhtevasını bir yana bırakırsak, o, kullandığı dil ile de öncü ve örnek bir sanat ve dava adamıdır. Onun dili ve

üslûbu, çağdaşı sayılabilecek Âşık Paşa ve Ahmed-i Gülşehrî gibi "İlk Türkçeciler" diye bilinen şâirlere de örnek olmuş; Türkçenin bir yazı ve edebiyat dili hâline gelmesini sağlamıştır. Coşkulu lirizmi ve eskilerin "sehl-i mümtenî" dedikleri kolay söylenmiş gibi gelen, ama gerçekte son derece söz ustalığı isteyen üslûbu ile Yunus, kendisinden sonra da birçok tekke şâirinin üzerinde etkili olmuştur. Nitekim 14. yüzyılda Sait Emre ve Kaygusuz Abdal, 15. yüzyılda Eşrefoğlu, 16. yüzyılda Ümmî Sinan, 17. yüzyılda da Niyazî-i Mısrî gibi tekke şiirinin önde gelen isimlerinde Yunus Emre'nin tesiri çok büyüktür.

Yunus'un çağdaşı olan, aynı sosyal çevrenin ve millî iklimin insanı olan Kırşehirli Âşık Paşa;

"Türk diline kimsene bakmaz ıdı
Türklere hergiz göñül akmaz ıdı
Türk dahı bilmez idi ol dilleri
İnce yolı ol ulu menzilleri" (Yavuz, II/2, 2000: 954- 955)

sözleriyle, Türkçenin öz yurdunda garip kalışının önüne geçmek isteyen şuurlu bir Türkçecidir. Onun için söylenmiş şu sözler, Yunus Emre için de geçerlidir: "Tasavvufî inanışlarını ehl-i sünnet inanışlarıyla birleştirmeğe çalışan ve etrafına toplananlara böyle bulunduğu anlaşılan bu sanatkârın Acemce gibi tasavvufî söyleyişler için o derece işlenmiş bir sanat lisanını koyarak, eserini Türk dili ile yazması asla bir tesadüf eseri değildir. Bunun en mühim sebebi daha önce Mevlânâ'ya,[3] Sultan Veled'e Türkçe şiirler söylemek lüzumunu hissettiren hâdisedir. Yani Türkçenin, bu çağlardaki Orta Anadolu halkının ana lisanı oluşu, kesif Türkmen boylarının ancak bu lisana değer verdirecek ölçüdeki millî ve kuvvetli mevcudiyetidir (Taneri, 1983: 110-111)."

Türklük bilimi araştırmalarında Anadolu'da 13. yüzyıldan 15.yüzyılın ortalarına kadar süren döneme Eski Anadolu Türkçesi adı verilir. Anadolu ve Balkanlar Türkiye'sinde Oğuz Türkçesine dayanan yazı dilimizin ilk dönemini ifade eden Eski Anadolu Türkçesinin kurucuları Ahmet Fakih, Şeyyat Hamza, Dehhanî, Yunus Emre, Âşık Paşa, Ahmed-i Gülşehrî gibi sayıları sınırlı birkaç zirve isimdir.

Göktürk, Uygur ve Karahanlı dönemi Türkçelerini ifade eden Eski Türkçe ile daha sonraki Osmanlı Türkçesi arasında bir geçiş dönemi olan Eski Anadolu Türkçesi, dilin dış yapısını meydana getiren yabancı unsurlar bakımından en temiz ve duru devresidir.

Söz varlığı açısından, bu devrenin başlangıç devresinde, özellikle dinî konuların işlenmediği eserlerde yabancı (Arapça ve Farsça) unsurların azlığına dikkati çeken Doğan Aksan'a göre, yabancı kelimelerin oranı Sultan Veled'de % 13, Yunus Emre'de % 13 (kimi yerlerde % 22 ve daha çok), Âşık Paşa'nın Garibnâme'sinde % 20, Ahmet Fakih'in Çarhnâme'sinde % 28, Kul Mes'ut'un Kelile ve Dinme çevirisinde ise ortalama % 16 civarındadır (bkz. Aksan, 1996:120, 128).

Bizim çok ayrıntılı olmayan tespitlerimize göre, Yunus'un Risâletü'n-Nushiyye'sinde Türkçe asıllı kelimelerin oranı % 40'lara kadar düşmektedir. Ancak bu, Yunus'un Arapça ve Farsça kelimelerle yüklü, ağır ve anlaşılmaz bir dil kullandığı anlamına gelmemelidir. Zira onun kelime kadrosunun içinde hâlâ halkımızın bilip kullandığı Türkçeleşmiş kelimelerin oranı çok yüksektir. Bunları da dikkate alırsak, "yabancı" diyebileceğimiz kelimelerin oranı, % 15-20'lere düşer. Divan'ında da durum aşağı yukarı aynıdır.

Yunus'u eserinden hareketle bir tenkide tâbi tutar isek, onun, hem duygu ve düşünce dünyasının millî ve evrensel çizgileriyle hem de çağlara meydan okuyan dupduru halk Türkçesi ve üslûbu ile zirveye çıktığını görürüz.

Bu dönemin hem edebî güç hem de dil ve üslûp bakımından şüphesiz en önemli ismi olan Yunus, gerek edebî kişiliği ile edebiyat tarihimizde çağını aşan büyük ve örnek bir mutasavvıf şâir, gerekse Anadolu Türk yazı dilinin kuruluşunda en büyük payı ve emeği olan bir Türkçecidir. Dili ve sanatıyla her dem taze ve yeni kalabilen Yunus, elbette Türk şiir

ülkesinin sultanı, Türk edebiyatının klâsiğidir. Onun çağlar aşarak yedi yüzyıldan beri dil ve gönüllerden düşmemesini başka türlü izah etmek mümkün değildir.

Şiiri, en millî sanat dalı olarak gören İngiliz şâir ve eleştirmeni T. S. Eliot'a göre, aynı zamanda "Şiir, bir milletin dilini, duyuş ve düşünüş şeklini, bir toplumun bütün üyelerinin hayatlarını, şiir okuyan veya okumayan, büyük şâirlerin adlarını bilen veya bilmeyen, kısaca yeryüzündeki bütün insanları etkiler (Eliot, 1990: 194)."

Şiir söze dayandığı, şiirin malzemesi kelimeler ve çeşitli anlatım biçimlerini yansıtan cümleler olduğu için, şiir dilinin incelenmesini her alandan önce dilbilimin görev ve yetki alanında gören ve bu amaçla Türk şiirinin seçkin örneklerini şiir dili bakımından inceleyen Doğan Aksan'a göre de, Yunus'un şiiri, yalın anlatımı ve lirizmiyle geniş kitleleri her dönemde etkileme gücüne sahiptir (Aksan, 1995: 17, 27).

Bu sebeple, Yunus Emre'nin dili ve üslûp özelliklerini daha ayrıntılı olarak ele almak, onun sanatkârlık gücünü ve dehâsını anlamada faydalı olacaktır.

O hâlde, Yunus'un dili nicedir, nasıl bir Türkçedir? Bu soruyu en güzel cevaplayanlardan biri Faruk Kadri Timurtaş'tır:

"Yunus'un elinde Türkçe, en güzel şeklini almış, ölümsüz bir zafere ulaşmıştır. Dilimizin millî sesini, millî çehresini ve dehâsını o devirde en iyi aksettiren sanatkâr odur. Yunus'un dili, en güzel ve hâlis Türkçedir. O, halkın dilini, en canlı, en ışıklı ve en sıcak şekilde kullanmıştır. Türkçenin bir edebiyat ve kültür dili olarak gelişmesinde Yunus'un hizmeti son derece büyüktür. Bu dil, İslâmî Türk Medeniyeti'nin o devirde taşıdığı bütün zenginliği içine alan ve aksettiren millî bir dildir. Türk halkının bütün duygu, heyecan ve düşüncelerini, bütün iç zenginliğini en iyi bir şekilde verebildiği için de son derece samimî ve bizdendir.

Yunus'un dili, halk diline girdiği kadarıyla Arapça ve Farsça unsurlar da taşır. Bu durum, öyle bir medeniyetin içerisinde bulunmanın tabiî bir sonucudur. Fakat Yunus'ta yabancı asıllı kelimelerin sayısı fazla ve ölçüsüz değildir. Halk dilindeki kadar ve halkın kullandığı derecededir. Bu sebeple halk, Yunus Emre'yi yüzyıllar boyunca severek okumuştur, bugün de severek okumaktadır. Türk milleti, Yunus'ta kendi öz dilini ve kendi iç dünyasını bulmaktadır (Gökdemir, 1990: 24)."

Eski Anadolu Türkçesi döneminde ortak İslâm medeniyetinin tabiî bir sonucu olarak Türkçeye Arapça ve Farsçadan birçok kelime girmiştir. Bu tür kelimeler Yunus Emre'nin söz dağarcığında da mevcuttur. Ancak Yunus'ta yabancı asıllı kelimeler hiçbir zaman aşırıya kaçmamıştır. O, bugün halkın bilip kullandığı, büyük oranda Türk hançeresi ve Türkçenin ahengine uydurulmuş Arapça, Farsça kelimeleri kullanmıştır: âb, âciz, âdemler, ahî 'kardeş', âlem, âlim, Allah, amel, ârif, aşk, âşık, azîz, bahr 'deniz', bâkî, belâ, cân, câzû, cehennem, cemâl, cennet, cevâb, çeşme, çeşni, davâ, derd, derviş, deryâ, devâ, dost, ebed, ecel, fakîr, fermân, fitne, gâfil, gam, garîb, gevher, haber, hac, Hak, hâl, halvet, heybet, hırka, ibâdet, ibret, icâzet, ihlâs, ilm, îmân, inâyet, irfan, kader, kâr, kasd, kefen, kelâm, kibr, kitâb, küfr, lezzet, libâs, lisân, ma'şuk, meclis, melek, namâz, nâz, nefs, ömr, pâdişâh, pâk, pâre, Rab, reng, rûh, saâdet, sabah, sabr, sâf, sıdk, sırât, siyâh, siyâset, sohbet, şâh, şahs, şâir, şarâb, şehîd, şerbet, şeytân, şikâyet, tâat (kıl-), tahsîl, taht, takdîr, tedbîr, tercemân, terk (et-), tevbe, vâcib, vahdet, vakt, vasf, vefâ, velî, vilâyet, vîrân, yâr, yüce, zafer, zâhir, zahmet, zekât, zemîn, zerre, zikr, zindan, ziyâde… vb.

Onun şiirlerinde birçok Arapça ve Farsça asıllı kelime de az çok değişikliğe uğramış olarak karşımıza çıkmaktadır[4]:

balkur- 'parla-, parılda-, ışılda-'< berk ur- A. berîk (k, kalın) 'ışık, parıltı', Trk. ur- , **çırak** 'ışık, mum, çıra' < F. çerâğ, **çul** 'kıldan döşenen döşek' < A. cûl, **çulha** 'el tezgâhında bez dokuyan kimse, dokumacı < F. cûlâh, **danışman/tanışman** 'bilgin, müderris' < F. dâniş-mend, **dünye** 'dünya' < A. dunyâ, **Düldül** 'Hz. Ali'ye Hz. Peygamber tarafından binek atı' < A. duldul, **er** 'eğer' < F. eger'in muhaffifi', **eşker/eşkere** 'açık, apaçık, belli' < F. âşikâr, **fak**

‘tuzak, kapan’ < A. fahh, **fakı** ‘İslâm fıkhını iyi bilen, fakih’ < A. fakîh (k, kalın okunur.), **gür** ‘mezar’ < F. gûr, **hece** ‘mezar taşı’ < A. hecâ, **ırahman** ‘ herkese, her canlıya merhamet eden (Tanrı)’ < A. rahmân, **kayım** ‘daimî bulunan, her zaman var olan’ < A. kâ’im, **köhne** ‘eski’ < F. kohne, **mısmıl/mismil** ‘temiz, arı, murdar olmayan’ < A. bismil, **muştu** ‘müjde’ < F. müjde, **muştula-** ‘müjdele-’, saka ‘evlere su taşıyan kimse’ < A. sakkâ’, **şar** ‘şehir’ < F. şehir, **terezü** ‘terazi’ < F. terâzû, **teze** ‘taze, yeni’ < F. tâze, **turaç** ‘sülüne benzer bir kuş’ < A. dürrâc, **yâren** ‘dost, arkadaş’ < F. yârân, **yesir** ‘esir’ < A. esîr … vb.

Görüldüğü gibi, sanılanın tersine, Yunus’un Türkçesi öz, katışıksız bir Türkçe değil, ortak İslâm medeniyetinin izlerini taşıyan, bu anlamda Türkçeleşmiş Arapça ve Farsça kelimeleri de bünyesinde bulunduran sâde, yaşayan, canlı bir halk Türkçesidir. Arapça ve Farsça unsurları bünyesinde eriterek zenginleşen bu Türkçeyi en güzel ifade edenlerden biri de Nihat Sami Banarlı’dır:

“ Anadolu’da XIII. asırda başlayan ve bir daha yerini hiçbir yabancı dile bırakmayan Türkçenin bu kat’î zaferinde Yunus Emre’nin azîz hizmeti vardır. Ancak, Yunus Emre Türkçesi, bâzılarının yanlış söyledikleri gibi, bir öz türkçe değildir. Bu dil, ortak İslâm Medeniyeti içinde öteden beri gelişmeye başlamış ve bu ortak medeniyet dillerinden Türkçeleştirilmiş zengin bir İslâmî Türk dili’dir.

Türk milleti, bilhassa Anadolu ve Balkanlar Türkiyesinde her türlü yabancı menşeli kelimeleri Yunus Emre asrından bu yana, büyük bir temsil kudreti ile Türkçeleştirmiş; bunların pek çoğunu kendi dilinin söyleyiş inceliklerine uydurarak Türkçe sözler hâline getirmiştir.

İmânı ve ideali gereğince, geniş halk topluluklarına ses duyurmaya çalışan Yunus Emre’nin Türkçesi, işte bu şartlar içinde sâde ve çok güzel bir halk lisânıdır.

Yunus Emre, yeni vatan coğrafyasının topraktan yükselen bütün güzel seslerini Türk halk diliyle birleştirmiş, Anadolu Türkçesine o çağlara kadar hiçbir Türkçede (Türk şîve ve lehçesinde) görülmemiş bir mûsıkî işlemiştir.

Aynı asır Anadolu’sunda, yaşanılan hayatla kaynaşmış ve bir felsefe olmaktan yükselerek bir imân derecesi kazanmış ve çok sayıda Türk halkını kendi ışığı çevresinde toplamış tasavvuf felsefesini, Yunus, Türk dili ile söylemenin, fakat hem güzel, hem kifâyetli söylemenin sırlarını bulmuştur.

Dînin ve tasavvufun Türklerden önce Araplar ve İranlılar tarafından geliştirilmiş Arapça ve Farsça sözleri, deyimleri, terimleri, Yunus’un Türkçesinde bir ebemkuşağı altından geçmişçesine milliyet değiştirip Türkçeleşmiştir. Büyük şâir, bu yolda bir kelime bile uydurmaya tenezzül etmemiş; ilâhîlerinin nice tılsımlı sözlerini, kendileriyle haşır neşir olduğu Türk halkının yaşayan dilinden derleyerek, bulamadıklarını Arabîden, Fârisîden Türkçeleştirerek böyle bir lisanla söylemiştir (Banarlı, 1983: 335).”

Yunus’un Türkçesinde bugün yazı dilimizde kullanılmayan, ama bir kısmı Anadolu ağızlarında hâlâ yaşayan **deyimler** de vardır:

az bak- ‘küçümse-, az gör-’, **baş aç-** ‘dua et-, beddua et-, yas tut-’, **başa çat-** ‘biraraya gel-, baş başa ver-, başa var-’, **bellü bil-** ‘iyi bil-, kanaat getir-’, **dâra gel-** ‘idam edil-, asıl-’, **dak/tak kıl-** ‘kusur bul-, angarya gör-’, **dek/tek dur-** ‘sessiz, sakin dur-, uslu uslu otur-’, **emek yi-** ‘gayret sarf et-, emek çek-’, **güç gör-** ‘zorla-’, **güç götür-** ‘zorla-’, **güç üz-** ‘bir şeyin olmasını iste-, bir şeyi güçlükle halletmeye çalış-’, **kayıd yi-** ‘üstüne düş-, ilgilen-’, **ödi sı-** ‘kork-, korkudan kalbi çarp-’, **tesbih oku-** ‘Allah’ı zikret-’, **usan dut-** ‘gevşek davran-, ihtiyatsız bulun-’, **yıl çevril-** ‘bir yıl bit-, sona er-’ … vb.

Yunus Emre, yukarıda da belirttiğimiz üzere, Eski Türkçe ile Osmanlı Türkçesi arasında bir geçiş devresi olan Eski Anadolu Türkçesinin kurucularından ve en önemli temsilcilerindendir. Tabiatıyla bu dönemin özelliği olarak, onun dilinde de Eski Türkçe dönemine ait eski/arkaik birçok kelimenin yaşadığını görmekteyiz. Orhun Yazıtları, Uygur Metinleri ve Dîvânü Lûgati’t-Türk’te yer alan bu kelimelerden başlıcaları şunlardır:

ağ- ‘çık-, yüksel-, aş-’ < aġ- ‘bin-, çık-’ ETGr., 259, EUTS., 7, DLT-IV, 9; **al** ‘hile, aldatma, tuzak’ < ETGr., 259, EUTS., 10, DLT-IV, 17; **arkurı** ‘eğri, karşı, çapraz’ < ETGr., 261; **assı** ‘fayda, kazanç, kâr’ < asıġ ETGr., 262, EUTS., 22, DLT-IV, 40; **ay-/ayıt-** ‘söyle-’ < ETGr., 263, EUTS., 28, DLT-IV, 53, 55; **ayruk** ‘başka, ayrı’ < adruk ETGr., 259, EUTS., 5, DLT-IV, 55; **baş/baş+lu** ‘yara, yaralı’ < ETGr., 266, EUTS., 35, DLT-IV, 73 (Bugün “Bağrı başlı, gözü yaşlı” şeklinde kullandığımız deyimdeki “başlı” kelimesi de aynı anlamdadır.); **bay** ‘zengin’ < ETGr., 267, EUTS., 36, DLT-IV, 76; **bayak** ‘demin, az önce’ < baya ‘evvelce, önceden, demin’ ETGr., 267, EUTS., 36, DLT-IV, 76; **bayı-** ‘zengin ol-’, < EUTS., 36, YTS., 28; **beliñle-** ‘kork-, korku ile birden sıçra-, irkil-’ < ETGr., 267, EUTS., 39, DLT-IV, 83; **biti** ‘yazılmış şey, mektup, senet, balge; defter-i âmâl’ < bitig ETGr., 269, EUTS., 45, DLT-IV, 95: biti, DLT-IV, 96: bitik; **biti-** ‘ yaz-’ < ETGr., 269, EUTS., 45, DLT-IV, 95; **buş-** ‘kız-, öfkelen-, heyecanlan-, sıkıl-, usan-’ < ETGr., 270, EUTS., 55, DLT-IV, 119; **çav** ‘yüksek ses, haber; şöhret, nam’ < çavık- ‘ güçlen-, ün sahibi ol-, meşhur ol-’ EUTS.,60, çaw ‘şöhret, şan; ses’ DLT-IV, 138; **çogaç** ‘güneş, gün ışığı’ < çoğ ‘ateş alevi, ateş yalını, güneşin yalını’ DLT-IV, 155, YTS, 57; **dapa/tapa** ‘yön, taraf, … -a/-e doğru; için’ < tapa ETGr., 297, EUTS., 224; **değme** ‘her, her bir, herhangi bir, rastgele’ < DLT-IV, 594; **dek/tek** ‘gibi, eş, benzer’ < teg ETGr., 298, teg EUTS., 230, tek DLT-IV, 595; **delim** ‘çok, birçok, pek çok’ < telim/tēlim ETGr., 298, EUTS., 232, DLT-IV, 596; **duş/tuş** ‘denk, benzer, eş’ < tuş ETGr., 302, EUTS., 254, DLT-IV, 659; **tükel/dükeli** ‘bütün, hep, hepsi, cümle, herkes’ < tükel, tükēl ETGr., 302, EUTS., 257, DLT-IV, 668; **em** ‘ilâç, devâ, çâre’ < EUTS., 71, DLT-IV, 178; **esrük** ‘sarhoş’ < EUTS., 77, DLT-IV, 196; **evin** ‘yemiş, hububat tanesi, tohum’ < EUTS., 78, ewin DLT-IV, 207; **gözgü** ‘ayna’ < közüngü ETGr., 283, köznge, közüngü DLT-IV, 371, 372; **ıssı** ‘sıcak, sıcaklık’ < isig ETGr., 275, EUTS., 98, DLT-IV, 237; **iv-** ‘acele et-, ev-’ < iw/ev- ETGr., 276, éw- DLT-IV, 206; **kakı-** ‘birine kız-, darıl-’ < kakın- ‘pişman ol-’ ETGr., 277, DLT-IV, 252; **kanca** ‘nereye’ < kança ETGr., 277, EUTS., 165, DLT-IV, 260; **kanı** ‘nerede’ < ETGr., 277, DLT-IV, 261; **karañu** ‘karanlık’ < karañgu ETGr., 278, EUTS., 167, DLT-IV, 267; **kiçi** ‘küçük’ < kiçig ‘küçük, gençlik’ ETGr., 281, EUTS., 109, kiçik, kiçük DLT-IV, 328; **konşı** ‘komşu’ < ETGr. 282, EUTS., 181, DLT-IV, 344; **kuç-** ‘kucakla-‘ < kuç-, kucul- ‘bağdaş kur-, kavuştur-, kucakla-’ ETGr., 284, EUTS., 185; **oğrı/oğru** ‘hırsız’ < oġrı ‘haydut, hırsız’ ETGr., 288, EUTS., 139, DLT-IV, 425; **okı-/oku-** ‘çağır-, dâvet et-’ < okı-, ohki- ‘çağır-, oku-’ ETGr. 288, EUTS., 140, DLT-IV, 430; **ol** ‘o’ < ETGr. 288, EUTS., 141, DLT-IV, 431; **ög** ‘akıl’ < ög ETGr. 289, EUTS., 146, ök ‘akıl ve anlayış’ DLT-IV, 453; **öküş** ‘çok, fazla’ < üküş ETGr. 306, öküş EUTS., 149, öküş DLT-IV, 455; **öt-** ‘geç-, aş-’ < öt- ‘geç-, becer-’ ETGr. 291, EUTS., 154, DLT-IV, 467; **saçu** ‘düğün ve şenliklerde ortaya saçılması gelenek olan inci, para, şeker, tahıl gibi şeyler’ < saçıġ ‘saçılan kurban, sadaka’ ETGr., 292, saçıġ ‘kurbanlık olarak saçılan herhangi bir şey, bir kurban türü’ EUTS., 192, saçuk neng ‘saçılmış nesne’ DLT-IV, 479; **sağınç** ‘arzu, emel, istek, düşünce’ < sakınç ‘fikir, arzu, düşünce’ ETGr., 292, EUTS., 194, sakınç ‘sakınacak şey; sıkıntı, sakınma, kaygı’ DLT-IV, 484; **savul-** ‘çağı, zamanı geç-’ < sawul- ‘bulunduğu hâlden ayrıl-, bir yana eğil-, bat-, savul-, git-’ DLT-IV, 500; **sayru** ‘hasta’ YTS, 182; **sı-** ‘kır-, yen-, boz-’ < ETGr., 293, EUTS., 203, DLT-IV, 510; **sınuk** ‘kırık’ < sın- ‘kırıl-, parçalan-’ ETGr. 293, DLT-IV, 517; **sin** ‘mezar’ < sin Çin. ts’in < si’n ~ sin ‘türbe’ ETGr., 294, sın EUTS., 203, DLT-IV, 515; **sökel** ‘hasta’ < DLT-IV, 533; **süçi** ‘şarap’ < süçig ‘tatlı’ ETGr., 295, süçig, süçüg ‘tatlı şarap, tatlı, lezzetli’ EUTS., süçik ‘tatlı, içilecek şey, şarap’ DLT-IV, 547; **süñük** ‘kemik’ < siñük, süñük ‘kemik’ ETGr., 295, EUTS., 214, DLT-IV, 549; **şeş-** ‘çöz-’ < DLT-IV, 557; **tak (tak kıl-)** ‘özür, kusur; ihtiyaç’ < tak ‘ihtiyaç, angarya’ ETGr., 296, EUTS., 220; **tamu** ‘cehenem’ < tamu < Bud. Soğ. Tamu (tmw) ‘cehennem, cehennemlik’ ETGr., 296, EUTS., 223, DLT-IV, 569; **tanık/tanuk** ‘şahit, tanık’ < ETGr., 296, EUTS., 224, DLT-IV, 572; **tañla-** ‘şaş-, hayret et-’ < ETGr., 297, EUTS., 223, DLT-IV, 571; **tek** ‘gibi’ < teg ‘gibi’ ETGr., 298, EUTS., 230, tek ‘tek, sadece, bir şey dilemeyerek; gibi, benzetme edatı’ DLT-IV, 595; **toy** ‘düğün, şenlik,

ziyafet' < EUTS., 248; **tuş** 'denk, benzer, eş' < tuş 'arkadaş, rastlayan, uygun, uygunluk' ETGr., 302, EUTS., 254, DLT-IV, 659; **tuş (tuş eyle-)** 'taraf, yön, karşı' < tuş 'karşı, bir şeyin karşısı' DLT-IV, 659; **tütün** 'duman' < ETGr. 303, EUTS., 260, DLT-IV, 678; **uçmak/uçmağ** 'cennet' < uç- 'uçmak, ölmek' ETGr., 304, EUTS., 261, DLT-IV, 682; **uğrı/uğru** 'hırsız' (Bkz. oğrı/oğru); **us** 'akıl' < EUTS., 267, DLT-IV, 699; **uya** 'ahmak, bön; tembel; arkadaş, kardeş' < uya 'hısım, kardaş' DLT-IV, 705; **ün** 'ses, nida' < ETGr., 306, EUTS., 272, DLT-IV, 712; **üz-** 'kopar-, kes-, kır-' < ETGr., 306, EUTS., 275, üz- 'ip ve benzeri şeyleri kes-' DLT-IV, 720; **yad** 'yabancı, garip' < yad/yat 'yabancı' ETGr., 309, EUTS., 279, yat DLT-IV, 758; **yağı** 'düşman' < yağı, yâgi ETGr., 307, EUTS., 279, DLT-IV, 726; **yavlak** 'pek, çok, gayet' < yawlak, yablak, yawlâk, yawlâhk 'kötü, pek, düşmanlık' ETGr., 310, EUTS., 291, yawlak ' kötü, fena, değersiz, yavuz; pek, katı şiddetli' DLT-IV, 761; **yay** 'yaz' < ETGr., 310, DLT-IV, 763; **yazı** 'kır, ova' < ETGr., 310, EUTS., 291, DLT-IV, 765; **yazu/yazuk** 'günah, suç' < yazuk, yâsok 'günah' < ETGr. 310, EUTS., 292, DLT-IV, 767; **yu-/yun-** 'yıka-, yıkan-' < ETGr., 313, EUTS., 305, DLT-IV, 806 …vb.

Yunus Emre'nin dilinde yaşayan bu eski/arkaik kelimelerin sayısını artırmak mümkündür.

Bir eser veya edebî şahsiyetin söz dağarcığı, büyük ölçüde çağının diline ışık tutacağından, Yunus Emre'nin söz dağarcığı da dilimizin Eski Anadolu Türkçesi döneminin söz varlığını aydınlatacak, gözler önüne serecek ölçüdedir. Eski Türkçe dönemine ait bu kadar çok kelimenin varlığı, döneminin yazı dili kurucusu olan Yunus Emre ve çağdaşlarının Orta Asya'dan Anadolu'ya intikal eden bir yazı dili geleneğinden faydalanmış olabileceklerini hatıra getirmektedir. Ancak, onlar Türkistan'dan getirdikleri bu dil ve kültür birikimini, Anadolu coğrafyasında yeniden yoğurup işleyerek yepyeni bir terkibe ulaşmışlardır.

Bu terkibin içinde yalnızca Arapça ve Farsça unsurlar yoktur. Daha başka dil ve kültürlerin izlerine de rastlanır. Nitekim, Yunus'un şiirlerinde geçen **nöker** 'hizmetçi, kuma; maiyet memuru', **keleci** ' söz, lâf, lakırdı' gibi Moğolca, hatta **badya** 'ağzı geniş toprak kap, şarap testisi' < batheia, **Bukrat** < Hipokratis, **poyraz** 'kuzeyden esen keskin ve soğuk rüzgâr' < boreas … gibi Yunanca kelimeler bu cümledendir.

Yunus'un yüzyıllarca bu kadar çok sevilip okunmasının sebeplerinden biri de, onun halkın ruhunu, duygu ve düşüncesini yine halkın dupduru Türkçesiyle dile getirmiş olmasıdır. Özellikle, şiirlerinde yüzyıllara meydan okuyan tabiî, canlı, samimî halk dilini kullanmış olması, eserinin ve mesajının her dem taze ve yeni kalmasını da sağlamıştır. Onun eseriyle yakaladığı bu millî ve klâsik çizginin sırlarından birini kullandığı Türkçeyi anlamakla çözebiliriz. Zaten, Yunus'un asıl gücü ve başarısı da, devrinin dilini büyük bir sanat dehasıyla kullanmış olmasından gelir.

Onun söz dağarcığı bir yönüyle edebî dile yaslanır, ama büyük ölçüde halk dilinden beslenir. Dolayısıyla onun Türkçesi, yazı dilinin olduğu kadar, devrinin ağız özelliklerini de göstermektedir. Nitekim, yaşadığı devrin halk dilini büyük bir başarı ile kullanan Yunus'un bugün yazı dilinde yaşamayan birçok kelimesini Anadolu ağızlarında bulmaktayız. Türkçenin en eski çağlarından gelen binlerce eski/arkaik kelimeyi yaşatan Anadolu ağızları, dil tarihimiz ve söz varlığı araştırmaları açısından son derece önemli bir kaynak durumundadır. Ağızların yazı diline göre daha ağır değişen muhafazakâr yapısından kaynaklanan bu avantajı, Yunus Emre'nin dilini daha iyi anlamak için de değerlendirmek mümkündür.

Bu konuda bir fikir edinebilmek için *Yunus Emre Divanı* (Tatcı, 1998) ile *Derleme Sözlüğü*'nü karşılaştırdık ve bugün yazı dilimizde kullanılmayan, ama Anadolu ağızlarında yaşayan kelimeleri yöre yöre tespit ettik. Bugün Anadolu coğrafyasında on üç ayrı yerde mezar veya makamı bulunan Yunus Emre'nin bir çeşit *kelime haritası*nı da ortaya çıkaran bu kelime kadrosundan şimdilik şu sınırlı sayıdaki örnekle yetiniyoruz[5]:

aceple- 'şaş-': Kc[6], Zn., Çr., Dy.; **ağ** 'ak, beyaz': Tahtacı aşireti Isp., Dz., Kü., Zn., Ama., To., Or., Gm., Ar., Iğ., Ard., Kr., Gaz., Mr., Hat., Sv., Yz., Ank., Avşar ve Türkmen

aşiretleri Ky., Nğ., İç., Ant., Krş., Kerkük; **ağ-** 'yüksel-, yukarı çık-': 'aşağı in-, yük ve terazide denge bozularak bir yanı ağır gel-' anlamıyla Krş.; **ak-** 'saldır-, hücum et-, yürü-, meylet-': 'ağaçlara su yürü-' anlamıyla Isp.; **al** 'hile, tuzak, aldatma': To., Or., Gr., Tr., Ks., Çr., Sm., Ama., Af., Brd., Dz., Ay., İz., Mn., Kü., Es., Kr., Ezc., Berit ve Gâvurdağı Yörükleri Mr., Sv., Ank., Avşar ve Türkmen aşiretleri Ky., Kn., Ant., Mğ.; **alış-** tutuşup yanmaya başla-': Zn., Ks., Çkr., Çr., Sm., Ama., To., Or., Gr., Tr., Gm., Ar., Brs., Kü., Iğd., Kr., Ezc., Vn., Ml., Gaz., Mr., Reyhanlı ve Amik ovası Türkmenleri Hat., Sv., Yz., Aks., Nğ., Kerkük; **arkurı** 'eğri, karşı, ters, aykırı': arkurî Tr.; **ar-** 'yorul-, yorgun düş-': ar-/âr- 'güçsüz kal-' İz. ve çevresi; **aşık-** 'acele et-': Yal.; **ayruk** 'ayrı, başka, gayrı': ayruk/ayrık 1.artık Bo., Ezc. Kn.; 2. başka Ks., Tr.; **ayık/ayuk** 'aklı başında, uyanık': ayıh/ayık, ayuh/ayuk 1. ayılmış, uyanık, aklı başında: Isp., Dz., Ay., İz., Mn., Çkl., Es., Bo., To., Gr., Gm., Ar., Iğd., Kr., Ezc., Ezm., Vn., Dy., Ur., Gaz., Mr., Hat., Sv., Yz.; ayuh: Sn.; ayuk: Zn. Ks.; **balaban** 'doğan (alıcı kuş)': Dz., İz., Sm., Berit ve Gâvurdağı Yörükleri Mr., Ur., Ank., Kn.; **balkı-** 'parla-, ışılda-, çak-': 1. parla-, parılda-: Af., Brd., Dz., Ay., İz., Mn., Brs., İst., Bo., Çr., Ama., Ur., Kil., Mr., Nğ., Mğ.; 2. şimşek çak-: Af., Kü., Es., Kil., Gaz., Hat., Sv., Yz., Krş., Nğ., Kn., Ada., Ed.; **başlu** 'yaralı': başlı 'başı gözüken çıban' Nğ.; **bayağı** 'önceki, eski, eskisi gibi': Brd., Ant.; **bayık** 'gerçek, açık, açıkça, âşikâr': Çkr.; **beliñle-** 'korkarak sıçra-, titre-': belinle-, beliñle- 'şaşkınlıkla karışık korku duy-, irkil-, ürk-, uykudan sıçrayarak korku ile uyan-, afalla-, şaşır-': Af., Uş., Isp., Brd., Dz., Ba., Çkl., Kü., Es., Kc., İst., Çkr., Çr., Sm., Ama., To., Or., Ezc., Sv., Yz., Nğ., Kara., İç., Ant., Mğ., Ed., Krk., Tk.; beğillemeh: Dz.; beğille-: Ks.; beğirle-: Ks.; behik-: Mr.; belekle-: Çkl.; belengle-: Isp.; belenle-: Brd., Dz., Mn., Çkl., Kü., Ama, Sv., Ank., Ant., Mğ.; belevünne-: Gm.; beliñe-: İç.; belingle-: Krş.; belinle-: İst., Gr.; beline-: Kü., Gm., Krk.; belünle-: To.; bengilde-: Af., Isp., Brd., Dz., Ay., İz., Mn., Kn., Ant., Mğ.; bengildek ol-: Mğ.; benilde-: Dz., Es., Sk., Bo., Zn., Ank., Mğ.; benile-: Düz., Sn., Ank., Nş., Nğ., Kara., Girne Kıbrıs; benille-: Dz., Bo., Zn., Ks., Çkr., Sm., Ank.; benirle-: Bo., Ks., Ank.; berile-: Tr.; beringne-: Kü., Or., Gr., İç., Mğ.; **bilik** 'kemer, sadak': 'silâh' Ank.; **biliş** 'bidik, tanıdık, âşinâ': Brd., Dz., İz., Ks., Ama., Kara.; **biti** 'mektup, yazılmış şey, amel defteri': 1. defter: Af., Ky.; 2. mektup: Isp., Ay., İz., Zn., İst., Çr., Ank.; **buğ** 'buğu, buhar': Af., Isp., Brd., Dz., İz., Ba., Kü., Es., Ks., Ama., Or., Gr., Gm., Kr., Vn., Dy., Ar., Mş., Ml., Mr., Gaz., Ur., Hat., Kara., Nğ., Sv., Yz., Ank., Ky., İç., Ant., Kerkük; **çağa** 'bebek, çocuk': Af., Isp., Ay., Sk., Brs., İst., Çr., Ks., Sm., Ama., To., Or., Tr., Kr., Ezc., El., Gaz., Mr., Sv., Ank., Ky., Kn., Ada., Tr., Gence Azerbaycan; **çav** 'iklim, memleket; şöhret': 1. Güneşin buluttan ayrılmış durumu: Krş., 2. şöhret: Nğ.; **çerge** 'göçebe çadırı, tente': Dz., İz., Çkl., Es., Ama., Krş., Ank., Ant., Ed.; cerge: Sv., Ank.; cergi: Es., Kc.; çergi: Af., Isp.: **çoğaç** 'güneş, gün': 1. güneş: Dz., Kn., İç.; çoaç: Bo.; çoğaş: Dz., Bo., Kn.; 2. sıkıntılı hava, boğucu sıcak: Es.; çoac: Gm.; 3. güneşlenilen yer: Dz., İz.; **danışman** 'bilgin, müderris, kendisine fikri alınmak için danışılan': İz. göçmenleri, Ed. göçmenleri; **delim** 'çok, fazla, birçok': Çkr.; **devlengeç** 'çaylak (kuş)': dölengeç 'çaylak' Yugoslavya göçmenleri İst., Kn.; **döy-** 'sabret-, dayan-, tahammül göster-': Nğ., Yz. ve çevresi, Kn.; **em** 'ilâç, çâre, devâ': Af., Kü., Bo., Ks., Çr., Sm., Ama., To., Or., Gr., Gm., Ezc., El., Ml., Ur., Gaz., Mr., Reyhanlı ve Amik ovası Türkmenleri Hat., Sv., Ank., Ky., Nş., Nğ., Kn.; **emcek** 'meme': ES., Çr., Ama., Iğd., Ezm., Ezc., Vn., Bt., Ur., Sv., Ank., Nş., Nğ., Kn., Kerkük; **eğin** 'sırt, arka, omuz': éyin 'sırt, arka': Dz., Ks., Sn., To., Or., Iğd., Ank.; **eğle-** 'geciktir-, durdur-, oyala-, avut-': Tr., Kr., Ezc., El., Krş.; **esle(n)-** 'dinle-, kulak as-, önem ver-': 1. aldırış et-, önemse-: Düz., İst., Çr., Tr., Gm.; 2. herhangi bir kimseyi, kendisine belli etmeden gözetle-: To.; **evin** 'meyve, tahıl tanesi, tohum': 1. buğday tanesinin olgunlaşmamış içi, özü: Brd., Dz., Ay., İz., Mn., Ba., Kc., Sn., Nğ., Kara., İç., Mğ., Krk.; 2. çok taneli başak: Brd., Dz., Ay., Kü., İç.; 3. tohum: Ba., Sn., Kn.; 4. burçak başağı: Mn., Çkl.; 5. ürün, tanelenmiş ürün: Isp., Or., Kn., Mğ.; 6. zeytin tanesi: Sn.; 7. hoşaf, komposto, çorba gibi yiyeceklerin içindeki taneler: Ba.; 8. saman hâline gelmiş ot: Ank.; 9. ardıç meyvesi: Bo., 10. yabanî ağaçların yenmeyen meyveleri: Sm.; **fak** 'tuzak, kapan': fakan

‘kapan, tuzak, fare kapanı’: Dz., Ay., Mn., Ba.; **gedil-** ‘bir yanından eksil-, bütünlüğü git-, gedik açıl-’: ‘bıçak, keser vb. şeylerin ağızları aşın-, tırtıklan-’: Isp.; **güç gör-** ‘zorla-, zor kullan-’: güce gör- ‘saldır-, üzerine atıl-, vur-’: Af., Isp., Dz., To., Es., Ada., İç.; **ılan** ‘yılan’: Dz., Gm., Rz.; **ılduz** ‘yıldız’: ıldız: Af., Isp., Brd., Dz., Ay., İz., Mn., To., Gm., Iğd., Nğ., Kara., İç., Ant.; **ırıl-** ayrıl-, uzaklaş-; oyna-’: 1. kımılda-, sarsıl-: Isp., İz., Çkl.; 2. yerinden oyna-: Kü., Isp., Brd., Dz., İz., Ba., Bo., Ks., Çr., To., Or., Gr., Ml., Mr., Sv., Ank., Ky., Nş., Nğ., Kara., Ada., İç., Ant., Mğ.; **iley** ‘taraf, yön; huzur’: ön, karşı, kat: Kr.; **işmar** ‘işaret, kaş, göz işareti’: İz., Brs., Kc., Sk., Zn., Ks., Çr., Sn., Sm., Ama., To., Or., Gr., Tr., Gm., Rz., Ar., Kr., Ezm., Tn., Gaz., Mr., Hat., Sv., Yz., Ky., Nğ., Kara., İç., Krk., Tk., Krş.; **iv** ‘ev, bina’: Bo.; **iv-** ‘acele et-’: İz., Bil., Es., Düz., Ks., Çkr., Çr., Sn., Ama., To., Gm., Ezm., Ml., Mr., Sv., Kırık., Ky., Nğ., Kara., Ant.; **kakı-** ‘kız-, öfkelen-, darıl-’: Isp., Ba., Çkl., Kc., İst., Çr., To., Or., Mr., Kn., Ada., Ant., Ed.; kakın-: Ba., Ant.; **kak-** ‘kalk-, ayağa kalk-’: ‘sıçrayıp kalk-’: Brd., Sv.; kah-: Krş.; **kalmaç** ‘geveze, düzenbaz, kalleş’: kalleç: Ar.; kamlaş ‘dönek, kötü, sözünde durmayan’: Çkl., İst., Ant.; **kezek/kezik** ‘nöbet, sıra’: ‘geceleri evlerde sıra ile yapılan aile toplantısı’: Af., Kü.; kezekçi ‘kısa bir süre için tutulan çoban’: Dz.; **kığır-** ‘çağır-, dâvet et-’: Çkl.; ‘koyun ve keçileri çağır-’: Beykoz İst.; **kızıl** ‘bakır veya altın para’: ‘altın’: Brs., Ama., Ar., Kr.; **kızlık** ‘kıtlık, pahalılık’: Lâpseki Çkl.; **kocal-** ‘ihtiyarla-, yaşlan-’: Düz.; **obrıl-** ‘devril-, çök-, oyul-’: 1. yer kay-, çök-: Sn., Çkl.; 2. yer çöküp koni biçiminde çukurlaş-: Nğ.; **oğrı/oğru** ‘hırsız’: İz., Es., Ks., Ama, Tr., Kr., Ank., Krş., Osm.; **okı-/oku-** ‘çağır-, dâvet et-’: İz., Es., Sk., Ks., Sn., Or., Sv., İç., Ant., Krş.; **örı/örü tur-** ‘ayağa kalk-’: örü 1. ayakta durma: Mr., Kara., Kn., İç.; 2. dik, düşey: İz., Çkl., Kc., Çkr., Kara.; **saçu** ‘düğün ve toylarda saçılan şeker ve para cinsinden şeyler’: 1. düğün armağanı: İz., Brs., Es., Çr., Sm., Ama., Gr., Kr., Ezm., Sv., Ank., Ky., Kn.; 2. gelinin başına saçılan şeker, arpa ve para gibi şeyler: İz., Mn., Çkr., Ama., Or., Nğ., Kn., Varna, Bulgaristan; 3. düğün çağrısı olarak gönderilen kibrit: Kr.; 4. armağanlar gelinin başı üstünde tutulan tepsiye konularak yüksek sesle konuklara gösterme geleneği: Ama. ve çevresi, Krş., Ky.; **salaca** ‘ölü ve hasta taşınan dört kollu, düz tahta, sedye’: Af., Isp., Brd., Bo., Ks., Gr., İç., Nğ., Kn.; **sayru** ‘hasta’: İz., Brs., Çr., Ank., Ant.; **sayvan** ‘saçak, kemer, gölgelik, çardak’: ‘üzüm kurutmak için yapılan çardak’: Çr.; **sınuk** ‘kırık’: sınık ‘kırık, çıkık’: Brs., Ama., Gr., Iğd., Ezc., Vn., Dy., Ur., Gaz., Mr., Krş., Nğ., Kn.; **sin** ‘mezar’: Dz., Ay., İz., Mn., Ba., Brs., Sn., Sm., Ama., Or., Gr., Ml., Ur., Kil., Mr., Sv., Ank., Yz., Krş., Ky., Nğ., Kn., Ada., Ant., İç.; **sökel** ‘hasta’: ‘humma, ateşli bir hastalık’: Çr., Gr., Kn., İç.; 2. güçsüz, düşkün: Af., Isp., Brs., Kü., Es., Ks., Çkr., Sm., Ama., Or., 3. tifo: Kara., Kn., İç.; 4. zatürree: İç.; 5. sakat: İz., Çr., Ama.,; 6. öldürücü grip: Isp., Ay., Kn., Ada.; 7. hastaya ayrılan yiyecek: Sn.; **süçi** ‘şarap’: süci: Çkl., sici: To., Kn., sücü: İz., sünci: Or.; **şar** ‘şehir, kent’ < F. şehir’den: Çr., Bt., Ky., Nğ., Krş.; **tapşur-** ‘emanet et-, teslim et-’: tapşır- ‘aktar-, ısmarla-’: Ama., Kr.; **yaban** ‘dışarı, kır, şehir dışı’: 1. dışarı, uzak yer, gurbet’: Isp., Bdr., Dz., Ay., Mn., İz., Ba., Br., Es., Bo., Sk., Ks., Çr., Ama., Sm., Or., Gr., Tr., Gm., Ar., Kr., Ezc., El., Ml., Gaz., Mr., Hat., Sv., Ank., Ky., Nğ., Kara., Ada., İç., Ant., Mğ.; 2. tarla, kır: İz., Sv., Ank., Kr.; **yalabı-** ‘parılda-, parla-’: 1. ışık yansı-, parlak bir nesne parlayıp sön-; şimşek çak-’: Uş., Af., Isp., Çkl., Bil., Es., Ks., Çr., Sn., To., Ank., Krş., Nş., Nğ., Kn., Ada., İç., Tunaboyu Bulgaristan: yalabu-: Or., yalbır-: İç.; yalbırda-: Dz., Mn., Ba., Es., Sm., Mr., Nğ., Kara., Ant., Mğ., Ed.; yaldıra-: Or., Gr., Nğ.; yaldırda-: Sn., Hat.; yalım at-: Kn.; yalpı-: Isp.; yalpırda-: Ant.; yalpır-: Sm.; yalpır yalpır et-: Kıbrıs; 2. düzgün, parlak duruma gel-, güzelleş-: Düz., Krk.; yalabıt- 1. ışık saçarak aydınlat-: Isp., Es., Or.; 2. parlat-, cilâla-: Ay., Es., Mğ.; yalabut-: Düz.; 3. tıraş ederek parlatıp güzelleştir-: Bo.; yalabut-: Düz.; **yatlu** ‘kötü, uğursuz, fena’: yatlı ‘yaramaz, kötü, aşağılık (kimse)’: Krş.; yatlu ‘kötü’: Çkl.; **yavlak** ‘pek, çok, gayet’: Af., Isp.; **yay** ‘yaz’: 1. yaz: Ama., Bay., Iğd., Ağ., El., İç., Ant., Nğ., Vn.; 2. yaz mevsiminin, 20 Mayıs ile 15 Haziran arasındaki bölümü: Isp.; **yazı** ‘kır, ova, yaban’: 1. düzlük, ova: Isp., Dz., İz., Ba., Bil., Es., Düz., Sk., Ks., Bar., Çkr., Sn., Sm., Or., Tr., Rz., Bay., Ezm., Ezc., Ağ., Vn., Dy., Ml., Mr., Hat., Sv., Yz.,

Ank., Krş., Nş., Türkmen, Afşar aşiretleri Ky., Nğ., Kn., Ada., İç., Ant., Tk.: yazılık: Ks.; yazu: İz., Ks., Ama., To., Or., Gr., Gm., Ml.; 2. yer, toprak: Ky.; 3. bağ, bahçe: Zn.; 4. yabancı yer: Çr.; 5. alan: Ks. ve çevresi; **yoyıl-** 'bozul-, zail ol-, silin-': yoyul- 'ayrıl-, dağıl-, bozul-, araya git-': Es., Kn., İç., Krş.; **yumuş** 'hizmet, iş, görev': 'iş, hizmet buyruğu': Af., Isp., Brd., Ay., Es., Ks., Çr., Sn., To., Gr., Ml., Ur., Gaz., Mr., Hat., Sv., Yz., Ank., Krş., Ky., Nş., Nğ., Kn., Ada., İç.,Ant., Mğ. …vb.

Yüzyıllara meydan okuyarak Anadolu ağızlarında varlığını sürdüren bu kelimelerin sayısını artırmak mümkün. Bu kelimelerin Anadolu coğrafyasındaki dağılımı, Yunus Emre'nin yaşadığı bölgeyi de aşağı yukarı çizebilir diye düşünüyoruz. Bu, çok yabana atılır cinsten bir düşünce de olmaz. Ancak, Yunus, bu konuda da net bir ipucu vermiyor. Bu coğrafya kuzeyden güneye, Trabzon, Rize, Artvin, Ordu, Giresun, Samsun, Zonguldak'tan Gaziantep, Adana, İçel, Antalya, Muğla'ya; doğudan batıya, Van, Muş, Bitlis, Erzurum, Erzincan, Malatya, Elazığ, Diyarbakır'dan Aydın, Denizli, İzmir, Balıkesir, Çanakkale'ye, hatta Trakya'ya (Edirne, Kırklareli, Tekirdağ) kadar uzanmaktadır. Hatta, Azerbaycan ve Kerkük'e yaslanıyor. Ancak, bu kelime kadrosunun Orta ve İç Batı Anadolu'da yoğunlaştığı açıkça görülmektedir. Yani, kullandığı kelime dağarcığının Anadolu ağızlarındaki izleri bakımından, Yunus Orta Anadolu'da yaşamış olmalıdır. Biraz daha ileri giderek söylersek, Yunus'un bu kelime kadrosunun büyük bir bölümü, Anadolu'da Türkmen, Afşar ve Çepni boylarının yoğun olarak yaşadığı yörelerimizle (Adana, Maraş, İçel, Kayseri, Kırşehir, Çorum, Amasya, Konya, Afyon, Denizli, Manisa, Tokat, Ordu, Giresun, Trabzon …vb.) örtüşmektedir.

Yunus'un Türkçesi, Anadolu ağızlarından başka, Azerbaycan ve Balkanlar coğrafyasında da varlığını, sıcaklığını korumaktadır. Nitekim "Yunus Emre ve Azerbaycan Dili" adlı makalesinde Azerbaycanlı Zakiroğlu Abdullayef'e göre, Yunus Emre'nin şiirlerinde kullandığı ve bugün Anadolu'da kimi hâllerde sözlük yardımıyla anladığı dil, Azerî Türklerinin günlük kullandığı dildir. Aynı yazara göre, Azerbaycan'ın Gah bölgesinde de bir kabri veya makamı bulunan ve yaşlı kimselerin şiirlerini ezbere okumakta olduğu Yunus Emre, Azerbaycan Türklüğünü Türkiye Türklüğüne bağlayan en değerli bağlardan biridir (bkz. Abdullayef, 1991: 500-505). Gerçekten, Yunus'un dilinde görülen birçok kelime bugün Azerî Türkçesinde yaşamaktadır: bele 'böyle', ağ- 'yüksel-, çık-', meşe 'orman', esen 'sağ, salim', eyle 'öyle, o şekilde', indi 'şimdi', ılan 'yılan', ılduz 'yıldız', niçe 'nasıl, ne kadar', özge 'başka', baş 'yara', esrik 'sarhoş' … vb.

Yunus, duygu ve düşünce dünyasıyla Anadolu Türklüğünün dışında Balkan Türklüğünü de kucaklamaktadır. Yunus'un Balkan Türklerince de çok sevilip okunmasında onun Türkçesinin, söz dağarcığının büyük ölçüde bu coğrafyada da yaşamasından anlaşılmaktadır. Nitekim, 14-15 Kasım 1991 tarihleri arasında Priştine (Yugoslavya)'de düzenlenen "Uluslar Arası Yunus Emre Sempozyumu"nda sunduğu tebliğinde Altay Suroy Recepoğlu, Yunus Emre'nin kullandığı ve çağdaş Türk edebiyatında kullanılmayan, ancak Prizren Türk ağzında yaşayan kelimeleri sıralamış; onun Balkan Türklüğünce hâlâ çok sevilip kolayca anlaşıldığını belirtmiştir (bkz. Recepoğlu, 1991: 139-142). Anlaşılıyor ki, Yunus, Balkanlar coğrafyasında da Türkçesi ve onda tat ve ruh bulan millî, dinî ve evrensel mesajlarıyla yaşamaktadır

Bir şâir, mensubu bulunduğu milleti gibi inandığı, milleti gibi duyduğu ve milletinin dili ile yazdığı ölçüde millî ve kalıcı olabilir; yüzyıllara meydan okuyarak mesajını sunabilir.Bütün insanlığa mal olmanın yolu da her hâlde önce millî olabilmekten geçiyor. Yunus, bunu başarabilmiş ender şahsiyetlerimizdendir.

"Türk milleti coğrafî mekânı değiştirmiş, ama kendine has millî rengi ve ruhu hiçbir zaman kaybetmemiştir. Bu devamlılığı en güzel ispat eden şey de dildir." diyen ve Yunus'un ebedî şahsiyetinin asıl anahtarını onun üslûbunda gören N. Hacıeminoğlu'na göre; "Yunus'un üslûbu açık, yalın, sade, düz, tabiî, özentisiz, gösterişsiz, süssüz ve dosdoğru bir söyleyiştir.

Onun ifadesi eski Türk cümlesinin devamıdır. Bu ifade ve cümle şekli, aslında Türk ırkının karakterine çok uygundur. Çünkü Türk milleti davranışlarında dolambaçlı yolu, gösterişi müphemlik ve yapmacığı sevmez. Samimî ve açıktır. Olduğu gibi görünür, düşünüp inandığı gibi konuşur. Onun için üslûp san'atkârın karakterini, san'atkâr da, eğer başka tesirlerle ifade tarzını değiştirmemişse, mensup olduğu milletin karakterini aksettirir (Hacıeminoğlu, 1991: 152)."

Şiir dilinde kalıcılık konusunu inceleyen ve "Bir şiirin yüzyıllar boyu yaşayabilmesi, sevilip aranması hem içeriği, özü, hem de sunuluş bakımından belli yönlerinin değer ve özgünlük taşımasına bağlıdır." kanısına ulaşan Doğan Aksan, Posner'in şu görüşlerine yer vermektedir: "Bir metnin şiirsel açıdan 'canlı' olarak nitelenebilmesi için, onun yalnız bir tarihsel dönemde değil, birçok dönemlerde estetik işlevini koruması gerekir. Yani değişen toplumsal-kültürel koşullara karşın, alıcıyı (metin çözücüyü) hâlâ etkiliyorsa canlıdır. Çağdaşlarının ve gelecek kuşakların benimseyebileceği bir estetik kod yaratabilen, 'büyük sanatçı'dır (Aksan, 1995: 272-273)."

Aksan gibi, biz de bu yargı ve tanımlar çerçevesinde düşünerek, hemen Türk edebiyatının zirve isimlerini hatırlar ve tabiî ki, yüzyıllar ötesinden bize seslenmeye, bizi etkileyerek "gönüller yapmağa" devam eden Yunus Emre'yi en yükseğe oturturuz.

Sonuç olarak diyeceğimiz şudur ki, dilinde dilimizi, gönlünde sevgimizi, felsefesinde düşüncemizi, imanında inancımızı bulduğumuz, buram buram Müslüman Türk'ün kimlik ve ideallerini şakıyan Yunus, çağlar üstü kimliği ve Türkçesiyle milletimizin gönül dili olmaya devam ediyor.

KAYNAKLAR

ABDULLAYEF, A. Zakiroğlu (1991); "Yunus Emre ve Azerbaycan Dili", Türk Dili, 480: 500-505.

AKSAN, Doğan (1995); Şiir Dili ve Türk Şiir Dili, 2. Baskı, Ankara: Engin Yayın evi.

AKSAN, Doğan (1996); Türkçenin Söz Varlığı, Ankara: Engin Yayın evi.

ATSIZ, H. Nihal (1985); Âşıkpaşaoğlu Tarîhi, Ankara: MEB Yay.

ATALAY, Besim (1986); Divanü Lûgati't-Türk Dizini, Ankara: TDK Yay., (DLT-IV).

BANARLI, N. Sami (1983); Resimli Türk Edebiyatı Târîhi, c. I-II, İstanbul: MEB Yay.

CAFEROĞLU, Ahmet (1968); Eski Uygur Türkçesi Sözlüğü, İstanbul: TDK Yay., (EUTS.).

ELİOT, T. S. (1990); Edebiyat Üzerine Düşünceler, çev.: Sevim Kantarcıoğlu, Ankara: KB Yay.

ERGİN, Muharrem (1991); Dede Korkut Kitabı II, İndeks-Gramer, 2. Baskı, Ankara: TDK Yay.

GABAİN, A. von (1980); Eski Türkçenin Grameri, çev.: Mehmet Akalın, Ankara: TDK Yay., (ETGr.).

GÖKDEMİR Sevgi ve Gökdemir Ayvaz (1990); Yunus Emre Güldeste, Ankara: KB Yay.

GÜLENSOY, Tuncer (1991); "Yunus Emre'nin Şiirlerinde Dil ve Üslûp", Türk Dili, 480: 493-499.

GÜNGÖR, H. ve Argunşah, M. (1991); Gagauz Türkleri (Tarih-Dil-Folklor ve Halk Edebiyatı), Ankara: KB Yay.

GÜNŞEN, Ahmet (1991); "Anadolu İnsanının Gönül Dili Olan Yunus Emre ve Türkçesi", Türk Dünyası Araştırmaları Tarih Dergisi, 58: 41-45.

GÜNŞEN, Ahmet (2001); Kırşehir ve Yöresi Ağızları Sözlüğü, Ankara: Ocak Yay.

GÜNŞEN, Ahmet (2002); A. Günşen; "Âşık Paşa ve Garîb-nâme'nin Anadolu Türk Yazı Dili Tarihi İçindeki Yeri ve Önemi", Gazi Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi (KEFAD), 2 : 1-17.

GÜZEL, Abdurrahman (1989); "Tekke Şiiri", Türk Şiiri Özel Sayısı III (Halk Şiiri), Türk Dili, 445-450: 251-454.

GÜZEL, Abdurrahman (1992); "Eserlerine Göre Yunus Emre'yi Günümüzde Bir Değerlendirme", Uluslararası Yunus Emre Sempozyumu Bildirileri (Priştine), Çevren Bilim/Kültür Dergisi, 87-89: 23-50.

HACIEMİNOĞLU, M. Necmettin (1991); "Yunus'un Türkçesi", Yunus Emre ile İlgili Makalelerden Seçmeler, Haz.: Hüseyin Özbay-Mustafa Tatçı, Ankara: KB Yay.: 148-160.

HAFIZ, Nimetullah (1992); "Yugoslavya'da Yunus Emre", Uluslararası Yunus Emre Sempozyumu Bildirileri (Priştine), Çevren Bilim/Kültür Dergisi, 87-89: 103-110.

İBNİ BÎBÎ, Tevârih-i Âl-i Selçuk (Yazıcızâde Ali Terc.), Topkapı Saray Ktb. R. No: 1391.

KABAKLI, Ahmet (1983); Yunus Emre, 5. Baskı, İstanbul: Türk Edebiyatı Vakfı Yay.

KAYA, Doğan (1984); "Yunus Emre Niğde Ortaköy'de Yatıyor", Halk Kültürü, Nisan 1984/2: 41- 53.

KOÇAR, Çağatay (1991); Türkistan ile İlgili Makaleler, Ankara: KB Yay.

KONYALI, İ. Hakkı (1966); "Karaman'daki Yunus Emre", Türk Yurdu, 319: 145-159.

KORKMAZ, Zeynep (1973); Sadru'd-din Şeyhoğlu Marzubân-nâme Tercümesi, Ankara: AÜ DTCF Yay.

KORKMAZ, Zeynep (1995); "Yunus Emre ve Anadolu Türkçesinin Kuruluşundaki Yeri", Türk Dili Üzerine Araştırmalar, Birinci Cilt, Ankara: TDK Yay.: 360-364.

KÖPRÜLÜ, M. Fuat (1984); Türk Edebiyatı'nda İlk Mutasavvıflar, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yay.

MANSUROĞLU, Mecdut (1951); "Anadolu'da Türk Yazı Dilinin Başlaması ve Gelişmesi", İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi, IV/3 : 215-229.

MAZIOĞLU, Hasibe (1983); "Eski Türk Edebiyatı", Türk Ansiklopedisi, c. XXXII: 80-134.

Nİ'MET, Meşhedihanım (1992); "Azerbaycan'da Tapduk Baba ve Yunus Emre'nin Mezarları" (Edebiyat Gazeti, 21 Şubat 1992, s. 8'den), Türkiye Türkçesine aktaran: Cengiz Alyılmaz, Mina Aylık Kültür, Fikir ve Sanat Dergisi, 27: 23-26.

RECEPOĞLU, Altay Suroy (1992); "Çağdaş Türk Edebiyatında Kullanılmayan, Prizren Türk Ağzında Yaşayan, Yunus Emre'nin Kullandığı Kimi Sözcükler", Uluslararası Yunus Emre Sempozyumu Bildirileri (Priştine), Çevren Bilim/Kültür Dergisi, 87-89: 139-142.

RIZA TEVFİK (1982); "Yunus Emre Hakkında Biraz Daha Tafsilât", Rıza Tevfik'in Tekke ve Halk Edebiyatı ile İlgili Makaleleri, Haz.: Abdullah Uçman, Ankara: KTB Yay.: 35-46.

RIZA TEVFİK (1982); "Yunus Emre'yi Ziyaret", Rıza Tevfik'in Tekke ve Halk Edebiyatı ile İlgili Makaleleri, Haz.: Abdullah Uçman, Ankara: KTB Yay.: 207-215.

SAFA, Peyami (1980); Yazarlar Sanatçılar Meşhurlar, 2. Baskı, İstanbul: Ötüken Yay.

SOYKUT, H. Refik (1982); Emrem Yunus (Ahiliği, Kültürü, Yurdu), Ankara.

ŞEFİKOĞLU, İskender Muzbeg (1992); "Yugoslavya Türk Halk Şiirinde Yunus Emre", Uluslararası Yunus Emre Sempozyumu Bildirileri (Priştine), Çevren Bilim/Kültür Dergisi, 87-89: 132-138.

TAHSİNOĞLU, Mustafa (1992); "Batı Trakya'da Sabır ve Derman Kaynağı Yunus", Uluslararası Yunus Emre Sempozyumu Bildirileri (Priştine), Çevren Bilim/Kültür Dergisi, 87-89: 111-116.

TARAMA SÖZLÜĞÜ (1963-1977), c. I-VIII, Ankara: TDK Yay., (TS.).

TATCI, Mustafa (1998); Yunus Emre Dîvânı, 2. Baskı, Ankara: Akçağ Yay.

TANERİ, Aydın (1983); Türk Kavramının Gelişmesi, Ankara: AÜ Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yay.

TİMURTAŞ, F. Kadri (1982); "Yunus Emre'nin Dili Üzerine Notlar", (II. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri, Ankara 1982, s.405-412), Makaleler (Dil ve Edebiyat İncelemeleri), Haz.: Mustafa Özkan, Ankara: TDK Yay.: 235-241.

TUFAN, Muzaffer (1992); "Yunus Emre ve Balkanlar'daki Sarı Saltık", Uluslararası Yunus Emre Sempozyumu Bildirileri (Priştine), Çevren Bilim/Kültür Dergisi, 87-89: 76-83.

TÜRKİYE'DE HALK AĞZINDAN DERLEME SÖZLÜĞÜ (1993), c. I-XII, 2. Baskı, Ankara: TDK Yay., (DS.).

YAVUZ, Kemal (2000); Âşık Paşa Garib-nâme, c. I/1-2, II/1-2, İstanbul: TDK Yay.

YENİ TARAMA SÖZLÜĞÜ (1993), Düzenleyen: Cem Dilçin, Ankara: TDK Yay., (YTS.).

DİPNOTLAR

---

[*] Yard. Doç. Dr. Gazi Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Öğretim Üyesi.

[1] Bu konuda, Aydın Taneri'nin söz konusu eserinde şöyle bir alıntı okuyoruz: "Türkiye'de milliyetçilik bilincini doğuran iki önemli olaydan birisi, Selçuklu idaresine hep İran'dan gelen ve yaylacı Anadolu halkını kaba, cahil ve hor gören 'yabancı' sınıfın çıkarcı, kendini beğenmiş tavrı, diğeri de Moğolların uyguladıkları zâlimâne idare siyasetidir. Selçuklu oğullarının, öz Türk oldukları hâlde, devletin yönetici kadrosunu Horasanlı ve İranlı yabancıları doldurmalarına sebep, Türkmen halk yığınlarının hükümet idare edecek bilgi ve kültüre sahip olmayışları ve özellikle Anadolu'daki yeni gelişen medreselerin Selçuklu bürokrasisine yeterli elemanlar verecek seviyeye gelememiş bulunmasıydı. Memleket İlhanî esaretine düştükten sonra da, Anadolu Türk'ünü doğudan gelenlere idare ettirme siyasetine Moğollar, Selçuklu sultanlarından daha fazla bir titizlikle sarıldılar." (Bkz. Taneri, 1983: 99-100)

[2] Geniş bilgi için bkz. Taneri, 1983: 100-101.

[3] O Mevlânâ ki, kendisini şöyle savunmak zorunda kalacaktır: "Beni bu yerin bîgânesi sanmayın/Ben sizin memleketinizde kendimi arıyorum/Her ne kadar düşman yüzlü görünüyorsam da düşman değilim/Gerçi Acemce söylüyorum ama aslım Türk'tür."

[4] Yûnus Emre'nin söz varlığına ait örnek kelime ve deyimler Mustafa Tatcı tarafından hazırlanan "Yûnus Emre Divanı (Akçağ Yay., Ankara 1998)'ndan alınmıştır.

[5] Yûnus'un söz dağarcığı, şimdiye kadar bu anlamda, bildiğimiz kadarıyla, incelenmemiştir.

[6] Sadece il merkezlerini gösterdiğimiz kısaltmalarda Derleme Sözlüğü'ndeki kısaltmalar esas alınmış, ancak yeni il olmuş yerlerin kısaltması tarafımızdan yapılmıştır: Ard. (Ardahan), Iğd. (Iğdır), Düz. (Düzce), Yal. (Yalova), Bay. (Bayburt), Kil. (Kilis), Kara. (Karaman), Kırık. (Kırıkkale), Bar. (Bartın).